

Cantio Gabrielis Bethlen.

Gondban forgó magyar
Érzed-e, mely nagy kár
Nemzetid között jár ;
Gyarló szived hogy vár,
Egy hir, mint tűzes ár,
Szivedben lánggal jár,
Hogy elrepült immár,
Amaz Phoenix madár.

Megnőtt törödelmed,
Árad veszedelmed,
Elbomlott örömöd ;
Ledőlt segedelmed,
Maradt csak félelmed,
Ki leszen [védelmed.¹]
Megholt fejedelmed,
Kit sírat hát szemed?

Bethlen nagy nemzetből,
Fejedelmi kertből,
Isten kegyelméből,
Szép eredetet vől ;
Hazánknak sok jót től,
Még ez életben lől.
Istenünk, ki el vől,
Siró szemünk elől :

Maradtunk csak búra,
Feketétett gyászra,
Hogy szemünk világa,
Magyarok csillaga,

Oh életünk drága
Fejedelmi ága,
Letörött virága,
Szű szakasztó búnkra.

Sok bölcsesség tanult
Édes anyánk ez volt.
Mikor kívántatott:
Bölcsen hadakozott ;
Ellenség ha ránk folt:
Viselt erős gyámolt ;
Erős Hectorunk volt,
Jaj ki kár, hogy megholt.

Ennek idejében,
Gondviseletében
Lakván kebelében,
Nemzetünk földében,
Mint nyárban, mint télben,
Voltunk békességben,
Nem estünk szüntelen,
Ellenség kezében.

Ha gonosz hirt hallott :
Istenhez óhajtott,
Táborában szállott,
Sokszor talpán állott,
Mélyen tanácskozott,²
Mikor fáradozott:
Értünk hadakozott
Békességet hozott.

¹ Ez a szó hiányzik, a másoló valószínűleg nem tudta elolvasni.

² Így írva: *Mellien*.

Hazánk édes Atyánk!
 Nemzetünk istápjá,
 Magyarok szép napja,
 Hív oltalmazója,
 A halál fulá[n]kja
 Tagadod¹ hogy fogja,
 Keserves bő habja,
 Szívünket kin járja.

Bezzeg nagy kár[t] vallánk,
 Hogy tőlle megválánk,
 Meg etűl hallgatánk,
 Ha jó[l] rá gondalnánk,
 Békeességben valánk,
 Hazánkban is lakánk,
 Ellenség nem jött ránk,
 Préda sem lött hazánk.

Tizenhat esztendőn,
 Ennyi számú időn,
 Isten után földön
 Segedelmünk ő lön;
 Nem bújdostunk erdőn,
 Zuhataros essőn,
 Sem az hideg szélen,
 Fene havastetőn.

Nemzetünk bűnével
 Ilyen oszlop dőlt el,
 Istenem hogy vöd el,
 Tüllünk miért tőd el,
 Egész nemzetünknek kell,
 Siratkoztunk szívvel,
 Kit felejtjük csak el,
 Halálunk sebével.

Mozditsuk szívünket,
 Kérjük Istenünket.
 Kösse be szívünket.
 Ne nézze bűnünket,
 Kisded gyermekünket,
 Bú látatt fejünket,
 Szánja meg földünket,
 Árva nemzetünknek.

Ezerhatszáz után,²
 Az harminczra jutván,
 Urunknak halálán,
 Szívünkben szakokban,³
 Nemzetünk nagy kárán,
 Bőven gondolkodván,
 Irtam sokat sírván,
 Kis-karácson napján.

Borbély Sámuel.

A Borbély-kódexnek 12^a — 22^a leveléről. *Énekes könyveink a XVI. és XVII. században* (Budapest, 1899.) című munkám 68. lapján e kéziratot csak *Torma* Károly után irhattam le, ki azt a *Századokban* (1889. évf. 638. l.) ismertette s belőle két Balassa-éneket közölt. Azóta tulajdonosának előzékenységből sikerült e kéziratot vizsgálatra megkapnom s így most pontos leírását adhatom.

A kódex nevét, *Torma* Károly indítványára, tulajdonosáról, a M. Tört. Társulat állapította meg. *Borbély* Sámuel úr, nyug. tanítóképző intézeti igazgató, ki jelenleg Székely-Keresztúron lakik, még Zilahon létében váltotta magához s azóta féltő gonddal őrzi.

A kézirat a XVII. század első feléből származó kis papiros kézirat, dőlt 16-r. (7×8.5 cm.) alakban; mostani állapotában 93 levelet tartalmaz. Afféle zsebbe vagy tarsolyba való könyvecske, melyet tulajdonosai magukkal szoktak hordani, táborozáskor vagy úton is, mert

¹ *Tagodat* helyett *így*.

² *Irva* *így*, *1. 6. száz után*.

³ *Így*, valószínűleg *szakodtan* helyett.

hasznos tudnivalókat foglalt magában, a Schola Salernitana arany tanácsait: De conservanda bona veletudine, az életnek egyéb szükségeiben való útmutatást: Modus conficiendi vini, orvosságok és hasznos házi szerek készítési módját, közben magyar prózai írást s néhány éneket. Ezek közül kettőt *Torma* Károly a *Századokban* közölte, de ezt, a Bethlen Gáborról szólót nem, s ez irodalmunkban mind maig ismeretlen.

A kódex mai állapotában jelentékeny hiányokat mutat. Elöl és hátul egyaránt csonka, az első levél szakadozott, nedvesség nyomait viseli s a következő 13 levél még mind mutatja, hogy valamikor sokat szenvedett a nedvességtől, mely az írás olvashatóságának is ártott. A 14. levélen lévő cím *más ének*, azt mutatja, hogy eredetileg előtte valami éneknek (legalább egynek) kellett lenni; hiány mutatkozik a 15-ik levél után is, mert a mostani 16-ik levélen egy (más) éneknek végső sorai állanak:

Ez éneket szerzék kincses Kolozsvárban,
Fen sétálván az felső rend kamarában.
1 .6 .2 .6. esztendő tájban.

Erre következik az itt közölt ének: *Cantio Gabrielis Bethlen* (16^a—22^a levélen) s erre a 22^b—25^b levélen a *Kertemben nyílt piros rózsám* kezdetű ének jó. Innentől kezdve, úgy látszik legalább, a kötet teste nem szenvedett nagyobb kárt, mert a 27—93 levélig hiány nem mutatkozik. A már említett hasznos tudnivalókon kívül érdekesebb közlések nincsenek benne. A 26^a, 30^b, 31^a, 35^b, 39^b—40^a, 63—64^a, 65—66, 67^b—68^a, 74^b—75^a, 90^b—91^a levelek üresen maradtak. Ez üresen hagyott levelek azt igazolják, hogy a könyvecskének régi tulajdonosa, kiről semmit sem tudhatunk, esetről-esetre irogatta bele fölgyezni valót.

A kézirat meglehetősen rongáltan került hozzám, most azonban lehetőség szerint helyreállítottam s eredeti, préselt bőrtáblájába visszakötöttem.

Ez a Bethlen Gáborról szóló ének, régi történeti énekeink között nem áll magában. Azokon kívül, melyeket *Thaly* közölt (Vitézi Énekek I. k. 104—134. l.), *Szilágyi* Sándor adott egy paskillust, mely az ő idejéről szól (*Századok*, 1875. 385. l.) s régi folyamunk (1901. 50. l.) egy róla szóló másik éneket, mely 1631 előtt kelt. Mind ezek mellé méltán sorakozik a most megjelenő. A magyar nemzetnek vitéz Ge-deona, a hogyan Bethlen Gábort kortársai nevezték, mélyen vésődött bele kortársai szívébe s váratlan halála szokatlanul meghatotta korának lírikusait. Énekesei és elsíratói valóban saját koruk közvéleményének voltak hűséges tolmácsai. Költeményeik kiegészítik az egykorú források rajzolta képet s a belőlük alakjára sugárzó fény, még élesebben világítja meg Erdélynek komor gyászát, melyet elvesztésekor kellett öltenie. Nemzetének gyámolát, istápját, főnixét, szóval védő és vezető, megtartó és boldogító fejedelmét, Erdélynek fényes csillagát tisztelik benne. Ismerekien szerzőnk ki 1630 kiskarácsony napján, januá-rius 1-én, írta énekét, ebbe a társaságba tartozik. Személyiségét homály fűdi, sem a kódex, sem a vers nem szól róla. A versfők értelmét nem adnak s az utolsó szakasz, melyben az ekkor még fenn lévő jó szokás szerint, az énekszerző neve gyakran előfordul, itt csupán a szereztetés idejét árulja el.

E. P.